

zemlja pruža u more i zove se Triopiji, a počinje kod Hersoncea bibasijskog, pa čitavu tu Knidiju, osim male prevlake, oplakuje more (naime, na sjevernoj je strani omeđuje zaljev Keramik, a na južnoj more oko Sime i Roda); tu usku prevlaku od nepunih pet stadija⁸⁹ Knidani su počeli prokopavati kad je Harpag počeo pokoravati Joniju, jer su namjeravali na taj način svoju zemlju pretvoriti u otok. Ona im je s te strane cijela pripadala, jer upravo ondje gdje knidanska zemlja prelazi u kopno nalazi se prevlaka koju su prokopavali. Kad su Knidani već radili u punom zamahu, postalo je očito da se radnici ranjavaju više i na čudniji način nego obično, i to i po drugim dijelovima tijela i, osobito, oko očiju komadićima kamena, te su stoga poslali ljude u Delfe da pitaju prorocište što im se to suprotstavlja. A Pitija im je, kako kazuju sami Knidani, odgovorila u jampskom trimetru:

Ne gradit zaid, ne kopaj jarak prevlakom!

Da Zeus je htio otok, dao bi ga sam.

Pošto im je Pitija tako odgovorila, Knidani su odustali od kopanja i bez borbe su se predali Harpagu kad se pojavio s vojskom.

175. Pedašani su stanovali u unutrašnjosti zemlje iznad Hali-karnasa, i kad je god trebalo da se njima i njihovim susjedima dogodi nešto nemilo, Atenina bi svećenica dobivala dugu bradu.⁹⁰ Tri im se puta to događalo. A od ljudi u Kartiji samo su se oni odupirali Harpagu i zadavali su mu veoma mnogo nepritika, kad su se utvrdili na brdu po imenu Lida.

⁸⁹ Oko 960 m.

⁹⁰ Ovo je čudo opisano i u VIII, 104, gdje se možda radi o naknadnom umetku u originalni tekst.

176. No i Pedašani su s vremenom bili pokoreni, a Likijci su, čim je Harpag doveo vojsku u dolinu Ksanta, krenuli na njega, te su u bitki, premda malobrojni protiv mnoštva, dokazivali svoje junaštvo, no kad su bili nadvladani i stjerani u grad, skupe na akropoli žene i djecu, te imetak i robove, i potpale akropolu tako da je cijela izgorjela. Kad su to učinili i kad su se zakleli groznim zakletvama, Ksantijsci krenu u napad i svi izgину u borbi. Oni od sadašnjih Likijaca koji se nazivaju Ksantijscima većinom su, osim osamdeset porodica, doseljenici: ovih osamdeset porodica slučajno su u to vrijeme bile izvan domovine i na taj su način preživjele. Tako je Harpag osvojio Ksant, a gotovo jednako je osvojio i Kaun: naime, i Kaunijci su u većini stvari slijedili primjer Likijaca.

177. Harpag je pustošio Malu Aziju, a sam Kir unutrašnjost Azije, tako da su svi narodi, bez jednog izuzetka, bili pokoreni. Najveći njihov dio izostavit ću, a spomenut ću samo ono što mi je zadavalo najviše muka i što je najviše vrijedno spomena.

178. Kad je Kir podvrgnuo svojoj vlasti cijeli kopneni dio, započeo je napadati Asirce.⁹¹ U Asiriji postoje mnogi drugi veliki gradovi, a najznačajniji je i najmoćniji među njima bio Babilon, gdje se nalazila, nakon propasti Nina, kraljevska palača, a taj je grad izgledao ovako. Leži u velikoj ravnici, a podignut je u obliku četverokuta čija je svaka stranica dugačka stotinu i dvadeset stadija: sve u svemu, opseg grada obuhvaća četiri stotine osamdeset stadija.⁹² Tolika je, dakle, veličina grada Babilona, a urešen je ljepše od jednog drugog grada što ga poznajemo. Najprije ga okružuje jarak, dubok, širok i napunjen

⁹¹ Pod Asirijom Herodot podrazumijeva i Asirsku i Babilonsku Državu, premda je riječ o dvama historijski različitim carstvima.

⁹² Dakle 92160 metara, dok bi svaka strana babilonskog četverokuta bila 23040 metara dugačka.

vodom, a iza njega se nalazi zid širok pedeset kraljevskih lakata, a visok dvije stotine lakata. A kraljevski je lakat za tri prsta duži od običnoga.⁹³

179. Moram još tome dodati za što je bila upotrijebljena zemlja iz jarka i kako je bio izgrađen zid. Dok su kopali jarak, istovremeno su od zemlje koju su vadili iz iskopine pravili opeke, a kad su načinili dovoljno opeka, ispekli su ih u pećima; a kao vezivnu žbuku upotrebljavali su zemljanu smolu, te su nakon svakog tridesetog sloja opeka postavljali plerer od trske i tako su izgradili najprije rubove jarka, a zatim, na isti način, i sam zid. Na vrhu zida izgradili su uz oba njegova ruba niz kula na kat, u paru tako da gledaju jedna prema drugoj; između kula ostavili su prolaz za četveropreg. Okolo zida postavljeno je stotinu vrata, a sva su mjedena, jednako kao i dovratnici i nadvratnici. Udaljen osam dana puta od Babilona nalazi se drugi grad: njemu je ime Is. Ondje je i nevelika rijeka: i rijeci je ime Is. Ona utječe u rijeku Eufkrat kao njezin pritok. Ta rijeka Is u svojim vodama nosi mnogo grumenova zemljane smole, odakle je bila uzeta i zemljana smola za gradnju babilonskog zida.

180. Tako je Babilon bio opasan zidinama, a grad se dijeli na dva dijela. Naime, po sredini ga presijeca rijeka po imenu Eufkrat, koja teče iz Armenije, a golema je, duboka i brza: ona utječe u Crveno more.⁹⁴ Na obje strane zid pod kutom dopire do rijeke: a od tog mjesta pružaju se krivudavo, slijedeći obalu rijeke, manji zidovi od pečene opeke. Sam je grad prepun trokarnih i četverokarnih zgrada, a mreža mu je ulica pravilna, pa su jedne usporedne s rijekom, a druge na nju okomite. Iz

svake ulice⁹⁵ kroz manje zidove uz rijeku vode prolazi kojih ima toliko na broju koliko i ulica. I ti su prolazi bili mjedeni i sczali su do same rijeke.

181. Ove su zidine poput oklopa grada, a unutar njih teku druge zidine, koje su bile jedva malo slabije od onih prvih zidina, ali i niže od njih. U središtu svakog od dijelova grada bila je sazidana građevina, u jednome kraljevska palača s velikom i snažnom ogradom koja ju je okruživala, a u drugome svetište Zeusa Bela s mjedanim vratima, nepromijenjeno sve do dana današnjega, u obliku četvorine sa stranicama od dva stadija.⁹⁶ Usred svetišta izgrađena je čvrsta kula od jednog stadija u dužinu i u širinu, a na toj je kuli podignuta druga kula, a na njoj treća i tako dalje — sve u svemu osam kula. A uspinje se na njih izvana kružnim stepeništem oko svih kula. Na sredini uspona nalazi se odmoriste sa sjedalicama za odmor na kojima mogu sjesti i otpočiniti oni koji se uspinju.⁹⁷ Na posljednjoj se kuli uzdiže velik hram: u hramu je postavljena velika ležaljka s ljescim pokrovom, a uz nju je zlatan stol. No ovdje nije podignut nikakav kip božanstva; niti jedan čovjek provodi ovdje noć, osim jedne jedine domaće žene koju je između svih, kako kažu Kaldejci koji su svećenici ovoga boga, odabrao bog.

182. Ti isti tvrde, a meni se to ne čini uvjerljivim, da sam bog zalazi u hram i počiva na ležaljci, jednako kao što se na isti takav način, kako kažu Egipćani, to događa u egipatskoj Tebi (i ondje, naime, u hramu Zeusa Tebanskog spava jedna žena, a i za nju se, kao i za onu prije, priča da nikada ne opći s muškarcima), i jednako kao u ilkijskoj Parari, gdje to vrijeđi za

⁹³ Prema računici iz bilješke 41, kraljevski ili babilonski lakat bio bi dugačak oko 50 cm, što znači da je zid utvrdne bio širok oko 25 metara, a visok oko 100 metara!

⁹⁴ Crveno more označava samo Perzijski zaljev.

⁹⁵ To se, dakako, odnosi jedino na ulice koje su bile okomite na rijeku.

⁹⁶ Stadij = 192 metra.

⁹⁷ Ovo je opis znamenite Kule babilonske koja se spominje u *Bibliji*.

prvosvećenicu boga,⁹⁸ kad se on ukaže; ondje se ne nalazi uvijek proročište, no kad se bog ukaže, tada se ona zajedno s njim zaključava u hramu preko noći.

183. U donjem dijelu svetišta u Babilonu postoji još jedan hram, u kojem je postavljen velik Zeusov zlatni kip, a uz njega je postavljen velik zlatni stol, uz kojega su klupica i prijestolje od zlata. Kaldjci su pričali da je sve to načinjeno od osam stotina talanata zlata.⁹⁹ A ispred hrama zlatni je žrtvenik. Postoji i drugi golemi žrtvenik na kojem se žrtvuje odrasla sitna stoka: na zlatnom je žrtveniku dozvoljeno žrtvovati jedino mladunčad, a na većem žrtveniku Kaldjci spajuju tisuće talanata tamjana svake godine u ono vrijeme kad se proslavlja svetkovina toga boga; u ono se doba u svetom gaju nalazio i kip boga od čistog zlata, visok dvanaest lakara.¹⁰⁰ Ja ga sam nisam vidio, ali prenosim ono što pripovijedaju Kaldjci. Taj se kip, iako je to požalio, Darijev sin Histaspov nije usudio uzeti, a Kserkso sin Darijev odnio ga je i ubio je svećenika koji nije dopuštao da se kip pomiješa sa svojega mjestra. To je svetište bilo na taj način urešeno, a bilo je tamo i mnogo zavjernih darova pojedinaca.

184. Babilonom su vladali i mnogi drugi kraljevi koje ću spomenuti kad budem pripovijedao o Asircima, koji su uređili zidine i svetišta, a među tim vladarima bile su i dvije žene: prva je bila kraljica pet pokoljenja prije druge, a ime joj je bilo Semiramida i ona je ostavila one nasipe u ravnicu vrijedne spomena: ranije je rijeka obično plavila cijelu ravnicu.

185. Nakon nje drugoj je kraljici bilo ime Nitokrida, a ona je bila još razboritija od prethodne vladarice i s jedne je strane

ostavila spomcnike koje ću još opisati, a s druge je strane, pošto je vidjela da je moć Međana golemi i da ne miruju već da zauzimaju gradove, pa čak i Nin, učinila za sigurnost svoje države sve što je mogla. Naprije je, iskopavši odozgo kanale, pretvorila Eufat, koji je prije toga bio ravan i koji teče posred njihova grada, u tako vijugavu rijeku da njegov tok tripur dotiče neko selo u Asiriji. Ime je tom selu koje Eufat dotiče Arderika. I sada oni koji putuju od mora do Babilona ploveći rijekom Eufat tripur u tri dana stižu do tog istog sela. To je tako napravila, a na objema obalama rijeke nasula je nasipe dostojne divljenja kolika im je veličina i visina. A daleko ispred Babilona dala je kopati veliku udubinu za jezero, tek neznatno udaljeniu od rijeke, idući u dubinu sve do žive vode, a u širinu dajući i joj opseg od četiri stotine i dvadeset stadija;¹⁰¹ a zemlju izvađenu iz te iskopine dala je upotrijebiti da se naspu obale rijeke. Kad je jezero bilo iskopano, dovezla je kamenje i sagradila ogradu oko njega. Radila je i jedno i drugo, i vijugav riječni tok i čvravo to iskapanje jezera, zato da bi rijeka, probijajući se kroz mnoge zavoje, bila sporija, da bi plovidba do Babilona bila krivudava i da bi na kraju plovidbe još čekao i dugačak obilazak jezera. A sve je to gradila u onom području gdje su bili prilazi i prečice Međanima da Međani ne bi dolazili u dotir s njezinim podanicima i saznavali što ona poduzima.

186. Od te zemlje iz rupe izradila je zaštitni nasip uokolo, a od nje je napravila i zaoblazni put. Budući da se grad sastojao od dvaju dijelova između kojih je po sredini tekla rijeka, ako je tko, u vrijeme prethodnih vladara, htio prijeći iz jednog dijela u drugi, morao je prelaziti s pomoću čamca, a to je, čini mi se, bilo zamorno. Kraljica se i za to pobrinula: kad je, naime, dala kopati udubinu za jezero, ostavila je za sobom još jedan vrijedan

⁹⁸ Božanstvo u Parati je Apolan.

⁹⁹ Talanat = 26,196 kilograma.

¹⁰⁰ Lakar = 44 centimetara.

¹⁰¹ Tj. više od 80 kilometara.

spomenik povezan s istim radovima. Zapovjedila je da se kleću vrlo dugački kamenovi, a kad su ti kamenovi bili gotovi i kad je predviđen prostor bio iskopan, skrenula je čitav tok rijeke prema iskopanu prostoru, i dok se on punio vodom, staro je korito bilo suho, pa je obale rijeke u gradu i puteve koji su vodili od prolaza na zidu do rijeke pokrila pečenim opekama na isti način kao i zidine, dok je upravo po sredini grada od onih kamenova koje je iskopala dala podići most, a kameneve je vezivala željezom i olovom.¹⁰² Kad bi svanuo dan, preko tog mosta postavljala je čvrerokutne drvene grede preko kojih bi Babilonci prelazili; no noću su se te grede uklanjale zato da ne bi, prelazeći ih po noći, jedni druge potkradali. Kad je rijeka napunila iskopano jezero i kad su poslovi oko mosta bili završeni, odvela je rijeku iz jezera u staro korito: tako se iskopina prevorila u jezero i, po svemu sudeći, ispunila svoj cilj, a ujedno je za građane podignut most.

187. Ta je ista kraljica smislila i ovakvu prijevartu. Iznad gradskih vrata kroz koja su ljudi ponajviše prolazili izgradila je za sebe grobnicu podignutu točno iznad samih vrata, a na grobnici je dala urezati natpis koji je glasio ovako: «Ako neki od babilonskih kraljeva nakon mene bude oskudijevao novcem, neka otvori grobnicu i neka uzme onoliko novaca koliko mu treba; ali neka je ne otvori, ako nije u oskudici: to neće biti dobro.» Taj je ostrao netaknut sve do Darijeva dolaska na vlast. Dariju se činilo glupim to što se ova vrata uopće ne upotrebljavaju, a i to da novac leži a nitko ga ne uzima premda sam natpis na to poziva. Tim se vratima uopće nije služilo, jer bi mu za prolaska njima leš bio nad glavom. Kad je otvorio grobnicu, nije našao novac nego samo leš i ovakav natpis: «Da nisi

¹⁰² Prema Diodoru sa Sicilije (*Knjževnica*, II,8,2) taj je most bio dugačak 5 stadija (tj. oko 960 metara), a širok 30 stopa (tj. oko 9 metara).

nezasitan za novcem i da se nisi polakomio za sramotnom dobiti, ne bi otvorio lijes s mrtvacom.» Pričaju da je ta kraljica bila baš takva.

188. Kir je, dakle, vodio rat protiv sina ove žene koji je nosio isto ime kao i njegov otac, Labinet, i koji je bio vladar Asirije. Veliki kralj uvijek kreće u ratni pohod dobro opremljen hronom od kuće i stokom, a sa sobom nosi i vodu iz rijeke Hoaspa koja teče pokraj Suze i koju jedinu, i nijednu drugu, kralj pije. Uvijek, kamo god kretao, slijede ga uspinu mnoga kola na četiri točka koja vuku mazge vozeći u srebrnim posudama tu vodu iz Hoaspa.

189. Na putu prema Babilonu našao se Kir na rijeci Gind čiji se izvori nalaze u Marijenskim brdima, a teče kroz zemlju Dardanaca, te utječe u drugu rijeku, Tigris, koja sama teče pokraj grada Opida i utječe u Crveno more; tu je rijeku Gind, koja se mogla preplivati jedino ladom, Kir pokušavao prijeći, no jedan od njegovih svetih bijelih konja pobjesni i skoči u rijeku pokušavajući je preplivati, ali ona ga zgrabi iz dubine i zavrijeck odnese. Silno se razgnjevio Kir na rijeku i njezinu objest i zagrozio joj se kako će je toliko oslabiti da će je ubuduće i žene bez napora prelaziti a da ne smoe koljena. Pošto je tako zaprijetio, prekrine pohod na Babilon, te započne dijeliti vojsku na dva dijela, a kad ju je podijelio, užetom je u redu označio za kopanje stotinu i osamdeset u različitim smjerovima okrenutih dugačkih jama uz obje obale Ginda, pa je postrojio vojsku i dao zapovijed za iskapanje. Kako je veliko mnoštvo prionulo uz posao, on je bio dovršen, no ipak su u njemu proveli cijelo ljeto na istom mjestu.

190. Kad se tako osvetio rijeci Gindu podijelivši je na tristo šezdeset rukavaca, i kad se počelo javljati novo proljeće, Kir je krenuo na Babilon. A Babilonci su izašli s vojskom i čekali su

ga. Kad je u naretu stigao blizu grada, Babilionci se sukobe s njim te, pošto su bili svladani u bitki, povuku se u grad. Budući da su znali već o prije da Kir nikad ne miruje i budući da su vidjeli kako on jednako napada sve narode, osigurali su sebi hranu za veoma mnogo godina. Stoga se nisu odviše brinuli zbog opsade, dok se Kir nalazio u neprilici jer je prolazilo mnogo vremena, a njegov pothvat uopće nije napredovao.

191. Bilo da mu je u toj neprilici netko drugi dao savjet ili da je sam spoznao što mora učiniti, ali radio je ovako: rasporedio je glavnu vojsku na onom mjestu gdje rijeka ulazi u grad, a drugi je dio rasporedio iza grada, tamo gdje rijeka izlazi iz njega, i dao je zapovijed vojnicima da uđu u grad kroz rijeku kad budu vidjeli da se njezinim tokom može koračati. Kad ih je tako rasporedio i dao im tu naredbu, sam se s vojnicima koji nisu bili sposobni za borbu počeo povlačiti. A kad je stigao do jezera, i sam je radio nešto slično onome što je s rijekom i jezerom učinila babilionska kraljica: naime, jednim je jarkom odveo rijeku u jezero, koje se bilo pretvorilo u močvaru, te je tako, kad se rijeka povukla, omogućio prolaz kroz njezino staro korito. Pošto se upravo tako dogodilo, Perzijanci, koji su baš radi toga bili postrojeni, prođu u Babilion kroz korito rijeke Eufat tako niske da je voda jedva dopirala ljudima do bedara. Da su Babilionci prije saznali ili vidjeli što to Kir radi, oni bi pustili Perzijance da uđu u grad i zatim bi ih sve do jednoga poubijali: da su, naime, zatvorili sve prolaze prema rijeci i da su se sami uspjeli na nasipe podignute uz obale rijeke, uhvatili bi ih poput riba u vrši. No Perzijanci su se u tom trenutku pojavili posve neočekivano. Zbog veličine grada, kako govore njegovi stanovnici, kad su već prva predgrađa grada bila zauzeta, Babilionci koji stanuju u njegovu središtu nisu to ni znali nego su (budući da su upravo slavili neku svetkovinu) u tom

času plesali i uživali u zabavi sve dok nisu napokon saznali što se događa. Tako je tada prvi put bio osvojen Babilion.

192. Među mnogim drugim primjercima kojima ću objasniti kakva je bila moć Babilionaca treba navesti i ovaj. Čitava zemlja kojom vlada veliki kralj razdijeljena je kako bi, uz uobičajene poreze, opskrbljivala hranom njega samog i njegovu vojsku. Od dvanaest mjeseci, koliko ih ima u godini, četiri ga mjeseca opskrbljuje babilionska oblast, a osam mjeseci cijela preostala Azija. To znači da Asirija po svojem bogatstvu predstavlja trećinu ostale Azije. Način vladavine u toj oblasti — a Perzijanci ga nazivaju sarrapijom — daleko je najdjelotorniji od svih vladavina, pa je odate Tritantemu sinu Arrabazovu, koji je upravljao tom pokrajinom, svakoga dana pristizala artaba puna srebra (a artaba je perzijska mjera koja sadržava atčku medimnu i još k tome tri atčka henika),¹⁰³ a u vlastitu je posjedu imao, osim vojnih konja, osam stotina pastuha što opasuju kobule, te šesnaest tisuća opasivanih kobila. A uzgajao je toliko mnosivro indijskih pasa da su četiri velika sela u dolini bila određena da se brinu za hranu tih pasa i bila su oslobođena drugih nameta. Toliko je dobivao upravitelj Babiliona.

193. Asirska zemlja ne obiluje kišom, ali ona hrani korijenje žita. Usjevi sazrijevaju zalijevani vodom iz rijeke i žito donosi rod, ali ne onako kako se to događa u Egiptu gdje rijeka sama natapa oranice, već se voda za zalijevanje prenosi ručno ili s pomoću sisaljki. A cijelo je babilionsko područje, poput egipatskoga, ispresijecano kanalima; najveći kanal je plovav, okrenut je prema zimskom suncu¹⁰⁴ i vodi od Eufata do druge rijeke, do Tigrisa, na kojem leži grad Nin. Od svih krajeva koji su

¹⁰³ Kako je medimna bila mjera za žito od 52,5 litara, a henik 1/48 medimne, tj. 1,1 litra, artaba je sadržavala oko 56 litara.

¹⁰⁴ Tj. prema jugoistoku.

nama poznati ovaj je daleko najbolji po tome koliki su prinosi Demetriini plodova.¹⁰⁵ Još od davnina nisu ni pokušavali ovanu prenijeti druge biljke, smokva, vinovu lozu ili maslinu. No Demetriini plodovi ovdje tako dobro rađaju da su prinosi sve u svemu dvjestostruki, a u najboljim godinama čak i tristostruki. Tu listovi pšenice i ječma lako dostižu širinu od četiri prsta. Prenda mi je dobro poznato koliko velike porasnu stabljike prosa i sezama, to neću ni spominjati, jer mi je jasno da oni koji nisu posjetili babilonsku zemlju već i ovo što sam kazao o plodovima smatraju sasvim nevjerojatnim. Ne upotrebljavaju uopće ulje od masline nego ga dobivaju iz sezama. A u cijeloj im dolini rastu palme, od kojih većina nosi plodove, a iz njih dobivaju i hranu, i vino, i med; palme uzgajaju poput smokava, te — između ostalog — plod onih palmi koje Grci nazivaju muškima veću za palme na kojima rađaju datulje da bi kukci šiškarci ušli u njih i pridonijeli njihovom zrenju i da plod ne bi otpao: naime, muške palme nose, kao i divlje smokve, šiskare u svojem plodu.

194. Sada imam namjeru opisati ono što mi se, osim samnog grada, u tom kraju čini od svega najčudnovatijim. Lade kojima plove tijekom sve do Babilona okrugla su oblika i cijele od kože: kada u Armeniji, koja se nalazi iznad Asirije, nasijeku i sastave od vrbovine rebra za ladu, napinju preko njih izvana čvrste kože da budu bokovi ladi, a ne razlikuju krmu ni sužavaju u vršak prvou već ladu rade okruglu poput štira i cijelo plovilo ispune trskom, a zatim puštaju da ga rijeka nosi nizvodno puno robe: ponajviše prevoze vrčeve napunjene palmovim vinom. A ladom upravljaju dvama veslima dva čovjeka koji uspravno stoje, te jedan od njih veslo vuče prema sebi a drugi ga gura od sebe. Grade se i veoma velike takve lade i nešto manje: najveće od

njih nose teret težak i pet tisuća talanara.¹⁰⁶ U svaku je ladu ukrčan živ magarac, a u većim brodovima ima ih i nekoliko. Kad doplove do Babilona i kad rasprodaju robu, oglašavaju i rebara i sve trske, a kože natovare na magarce i vraćaju se u Armeniju. Uzvodno uz rijeku, naime, nikako se ne može ploviti zbog toga što je ona vrlo brza: zato i ne izrađuju brodove od drva nego od kože. A kad, goneci magarce, stignu natrag u Armeniju, grade nove lade na isti način.

195. Njihove su lade takve, a oblače se ovako: u lanene halje dugačke do poda: preko nje se navlači druga vunena halja, a odzgo se prebacuje bijela kratka kabanica, dok je obuća domaća, vrlo slična beotskim opancima od kože. Dugu kosu povezuju maramama, a cijelo tijelo mažu uljem. Svako ima svoj prsten—pečatnjak i rukom izrađen štap, a na svakom je štapu izrezbarena ili jabuka ili ruža ili ljiljan ili orao ili nešto drugo: nemaju običaj nositi štap bez oznake. Takva im je odjeća, a običaji su im ovakvi.

196. Po našem mišljenju najrazumniji im je običaj onaj za koji čujem da postoji i kod Ilira Veneta. U svakom selu jedanput godišnje postupaju ovako. Koliko god ima djevojaka zrelih za udaju, sve ih okupe i zajedno ih odvođe na jedno mjesto, a oko njih uokrug stoji mnoštvo muškaraca. Tada se ustane oglašivac i pojedinačno svaku od njih nudi na prodaju, počevši od najnaočitije među njima, a zatim, pošto je netko kupi za veliku svotu novca, oglašava prodaju sljedeće koja je po svojoj naočitosti odmah iza kupljene djevojke. A one se prodaju samo onima koji će se njima oženiti. Svi bogati babilonski ženici nadmeću se međusobno i kupuju najljepše djevojke, a ženici iz puka, kojima ljepota nije toliko važna, dobivaju ružnije djevoj-

¹⁰⁵ Tj. žita.

¹⁰⁶ Tj. 130980 kilograma.

ke zajedno s mirazom. Naime, kad oglašivač završi prodavati najnaočnije djevojke, poziva najružniju djevojku ili neku saka-
tu, ako se takva pojavi, te oglašava njezinu prodaju i pita tko bi
je htio oženiti uz najmanji miraz, sve dok je ne preda onome
koji pristane na najmanje: a miraz daju naočite djevojke i na
taj način ljepotice osiguravaju udaju ružnih i sakatih. Nitko nije
smio dati vlastitu kćer za onoga kome bi htio, niti se moglo
kupljenu djevojku odvesti kući bez jamca, nego je bilo potrebo-
no najprije odrediti nekoga tko će jamčiti da će djevojka biti
udana, a tek zatim je voditi kući: a ako brak ne bi bio složan,
zakon je tražio da se miraz vrati. Bilo je dopušteno da i neko
tko dolazi iz drugog sela sudjeluje, ako to želi, u kupovini. Imali
su, dakle, takav vrlo lijep običaj, ali danas on više ne postoji, i
nedavno su izmislili nešto drugo kako ne bi prema djevojkama
bili nepravedni i kako ih ne bi tjerali u tuđe gradove. Budući
da su, pošto im je država bila osvojena, pretрпиeli nesreće i
izgubili svoja imanja, svaki čovjek iz puka, natjeran životnom
oskudicom, šalje svoju žensku djecu u bludnice.

197. Slijedeći im je razuman običaj ovakav. Svoje bolesnike
iznose na trg: nemaju, naime, liječnika. Prolaznici, ako je netko
prebolio isto što i bolesnik ili zna nekoga tko je to prebolio,
daju bolesnicima savjete o bolesti; prolaznici daju takve savjete
i preporučuju što su sami poduzeli da se izliječe od slične bolesti
ili za što znaju da je nekomе drugome pomoglo. Nije dozvo-
ljeno proći šutke pokraj bolesnika a ne pitati ga od kakve bolesti
boluje.

198. Mrtrvace smjēstaju u med,¹⁰⁷ a tužaljke su im veoma slične
egipatskim. Kad god babilonski muškarac ima odnose sa
svojom ženom, sjedne uz zapaljeni žrtveni tamjan, a to isto

¹⁰⁷ Leševi se stavljaju u med (ili, kod Grka, nerijetko i u vosak) da bi se sačuvali od
raspadanja.

učini s druge strane i njegova žena. Kad svane jutro, oboje se
operu: ne dodiruju nikakvu posudu prije no što se operu. Tako
isto postupaju i Arabljani.

199. A ovo je najsravniji od svih običaja što ih imaju
Babilonci. Obaveza je svake domaće žene da jedanput u životu
sjedne u Afroditino svetište i da ima odnos s nekim stranim
čovjekom. Mnoge žene kojima je, jer su se uzoholile zbog svojeg
bogatstva, ispod dostojanstva da se miješaju s ostalima doveze
se u zatvorenim kolima i stoji u njima ispred svetišta, a prati
ih mnogobrojna posluga. No većina postupa ovako: puno žena
sjedne u svetom Afroditinu gaju s vijencem s upletenim uzicama
oko glave, i jedne dolaze a druge odlaze. Između tih žena vode
putovi, ispresijecani na razne načine ravnim prolazima, pa se
njima šću stranci i biraju. Kad žena jednom sjedne ondje, ne
odlazi kući prije nego što joj stranac u krilo ubaci srebrnjak i
ima s njom izvan svetišta odnos. Kad ubaci srebrnjak, mora reći
ovo: »Pozivam te u ime boginje Milite.« Asirci nazivaju Afro-
ditu Milita. Vrijednost srebrnjaka ne igra nikakvu ulogu: ne
može ga odbiti, jer je takav običaj, a taj srebrnjak postaje
posvećen: žena odlazi s prvim tko joj dobaci srebrnjak i nekoga
ne odbija. Pošto snošaj završi i pošto žena ispuni svoju svetu
dužnost prema boginji, odlazi kući i nakon toga nema tog
novca koji bi joj mogao ponuditi da je ponovo dobiješ. Obda-
rene ljepotom i stasite brzo odlaze kući, ali one koje su ružne
ostaju dugo vremena jer ne mogu zadovoljiti običaj: neke među
njima ostaju ondje po tri ili četiri godine. U pojedinim mjesti-
ma na Cipru vlada vrlo sličan običaj.

200. Takvi su, dakle, bili običaji Babilonaca, a postoje i tri
njihova plemena koja ne jedu uopće ništa drugo osim ribe,
koju, kad je ulove i osuše na suncu, priređuju ovako: ubacuju
je u mužar, zdrobe tučkom i siju kroz platinu; tko hoće jede je,
pošto je zamijesi, poput tijesta, ili, ispekavši je, kao kruh.

201. Kad je Kir pokorio i ovaj narod, zaželio je sebi podvrgnuti i Masagećane. Priča se da je ovaj narod velik i stran, a da stanuje na istoku, ondje gdje sunce izlazi, s onu stranu rijeke Araksa, nasuprot Iseoncima. A neki tvrde da je to zapravo skitsko pleme.

202. Za Araks jedni kažu da je veći a drugi da je manji od Istra. Tvrde da su na njemu mnogi otoci različnom nalik Lezbu, a da na njima žive ljudi koji se ljeti hrane različitim korićenjem što ga iskapaju, a zimi jedu zrele plodove koje su pronašli s drveća i spremili za hranu; no pronašli su i drveće koje rada takve plodove koje, kad se okupe zajedno u skupinama i zapale vatru, te sjednu uokrug, bacaju u vatru, pa udišu miris spaljenih, u oganj bačenih plodova i njime se opijaju kao Grci vinom, i što je više bačenih plodova, to su pijaniji, sve dok ne počnu plesati i ne zaori se pjesma. Priča se da tako provode život. A rijeka Araks izvire kod Matijenskih brda, ondje gdje i Gind, koju je Kir podijelio na tri stotine šezdeset rukavaca, a usječe kroz četrdeset ušća, od kojih se sva osim jednoga ulijevaju u močvare i bare, gdje, prema priči, stanuju ljudi koji jedu sirovu ribu, a oblače se obično u odjeću od kože tuljana. A ono jedno ušće Araksa teče kroz čistinu sve do Kaspijskog mora. Kaspijsko more stoji samo za sebe i nema dodira ni s jednim drugim morem. Naime, cijelo more kojim plove Grci, i ono izvan Heraklovih stupova koje se naziva Artanskim, i Crveno more, upravo je jedna cjelina.

203. No drugo je Kaspijsko more, koje je zasebno,¹⁰⁸ a dužina mu iznosi petnaest dana puta ladom na vesla, dok mu je širina ondje gdje je najšire osam dana puta. Na zapadnoj strani tog

mora pruža se Kavkaz, planina najprostranija obujmom i najviša po veličini. Kavkaz u sebi nosi mnoga i raznolika ljudska plemena, a sva ona žive od divljeg voća. Priča se da ondje ima i drveća s takvim lišćem koje se trlja i miješa s vodom, pa onda njime slikaju crteže životinja na svojoj odjeći: ti se crteži životinja ne ispiru već blijede zajedno s vunom kao da su u nju od početka utkani. Ti ljudi opće javno kao stoka.

204. Na zapad od tog mora koje se zove Kaspijsko među predstavljaju Kavkaz, dok se na istok gdje sunce izlazi pruža ravnica čija je površina nazičjed beskonačna. Ne baš najmanji dio te goleme ravnice drže Masagećani na koje je Kir poželio povesti vojsku: naime, mnoge i bitne stvari su ga na to poticale i sokolice, prije svega njegovo porijeklo, za koje je smatrao da je upravo nadljudsko, a zatim i sreća što ju je imao protiv svojih neprijatelja; kamo bi god Kir krenuo ratovati, tom bi narodu bilo nemoguće umaći.

205. Krajica Masagećana bila je žena, pošto joj je muž umro: zvala se Tomirija. Kir joj je slao glasnike i prosio ju je, makar na riječima, jer se tobože htio njome oženiti. A Tomirija je, budući da je shvaćala da ne prosi nju nego kraljevstvo Masagećana, odbijala njegov prijedlog. Nakon toga je Kir, kad joj se nije mogao približiti varkom, krenuo prema Araksu i počeo se naočigled pripremati za rat protiv Masagećana i graditi most da bi vojska prešla rijeku, te podizati zaklone na ladama kojima je namjeravao prebacivati vojnike preko rijeke.

206. Dok se on mučio s time, Tomirija mu pošalje glasnika s ovakvom porukom: »O kralju Medana, prestani se truditi oko onoga oko čega se trudiš: ne možeš znati da li će posao, kad ga završiš, biti za tebe sretan; prestani i vladaj svojom zemljom, i neka ti ne bude teško gledati kako ja upravljam onima kojima upravljam. Zacijelo nećeš htjeti poslušati ove savjete, i sve ti je

¹⁰⁸ Budući da je još i Aristotel smatrao da je Kaspijsko jezero samo zaljev Sjevernoga mora, Herodotov uvid u njegovu stvarnu prirodu i njegov opis onoga unutrašnjeg mora zaslužuju pažnju.